Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zamankbr.ru

ЗАМАН

Бараз кюн, 15 март, 2017 жыл №44 (20215)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Программа

Туризмни айнытыугъа -160 миллион сом

«Россей Федерацияда туризмни айнытыуну» федерал целевой программасын жашауда бардырыуну чеклеринде Къабарты-Малкъаргъа 160 миллион сом бёлюннгенди. Ол ахча Туризм жаны бла федерал агентство бла къол салыннган келишимге тийишлиликде быйыл федерал бюджетден субсидия халда «Зарагиж» автотуризм кластерни инфраструктурасыны къурулушуна деп бериледи. Проектге кёре, анга 9 объект киреди, алагъа капитал салымланы битеу ёлчеми 3 миллиард сомдан асламды.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

ТЮБЕШИУ

«Темир жолну юсю бла баргъан кёпюрню тийресин сиз беш жылдан танымай къаллыкъсыз»

Нальчик шахарны администрациясында болгъан пресс-конференцияда Мальбахов орамда путепроводну кетериуге хазырланыу жаны бла жумушла сюзюлгендиле. Журналистле бла тюбешиуге республиканы ара шахарыны мэри Арсен Алакаев, къурулуш, жашау журт-коммунал эм жол мюлк жаны бла министр Вячеслав Кунижев эмда Транспорт жаны бла къырал комитетни таматасы Арсен Кудаев келгендиле.

Биринчиден, сёз озгъан ыйыкъда байрым кюн Калюжный орамда темир жол (20-чы номерли) кетерилип башлагъаныны юсюнден баргъанды. Арсен Алакаев билдиргенича, бу иш РФ-ни Транспорт министерствосу, бла этилген келишимге тийишлиликде бардырылады. 20-чы номерли темир жол озгъан ёмюрню 50-чы жылларында «Нальчик-20» жабыкъ аскер шахарны кереклерин жалчытыр мурат бла ишленнген эди. Алай 1992 жылда аскер бёлюм андан кетерилгенди, алай бла темир жол кесини стратегиялы магъанасын тас этгенди.

Былтыр а РФ-ни Транспорт министерствосу, аны къоранчлы болгъанын ачыкълап, ызны жабыуну юсюнден келишим этилгенди. Арт кезиуде аны бла «Гидрометаллург» завод хайырланнганды, алай ол жууукъ заманда башха жерге кёчюрюллюкдю. «Алгъын жыллада аны бла эт жарашдырыучу комбинат, кондитер фабрика да жюк ташыгъандыла, алай бюгюнлюкде ол предприятияла жокъдула. Бийик вольтлу аппаратураны заводуна да ол керек болмай къалгъанды. Андан сора да, Нальчикча курорт шахарны ичинде промышленный предприятияла бла складла болмазгъа керекдиле»,-дегенди Алакаев.

Мальбахов атлы орамда путепроводну (Осетинская орамгъа къошулгъан жерде) юсюнден айта, мэр ол 1975 жылда ишленнгенин, алай андан бери анга ремонт бир кере да этилмегенин белгилегенди. «Ахыргъы кере экспертиза бардыргъанда уа, ол осал, оюлур халгъа жетгени тохташдырылгъанды. Битеу шартланы бирге тийишдирип, аны кетерирге келишгенбиз. Алай бла шёндю бизни эки уллу муратыбыз барды – кёпюрню кетерип, алайда жол ишлерге эмда 20-чы номерли темир жолну орунуна жангы автомобиль жол салыргъа. 1 августха дери Мальбахов орамда битеу тапландырыу ишлени бошаргъа белгиленеди. Жангы жол а жылны ахырына дери тартыллыкъды»,-деп чертгенди мэр.

Бюгюнлюкде уа шахарда путепроводну кетериуге хазырланыу жумушла бардырыладыла. Ол санда Киров, Щорса, Элбрус, Комарова, Тырныауз, Калюжный орамлада асфальт алышынады – машиналаны асламын ала бла жиберирге белгиленеди Андан сора да, Мальбахов бла Калюжный бирге къошулгъан жерде информация табло салынырыкъды. Ол «Яндекс-пробки» Интернет сервисге къошуллукъду, алай бла водительлени шахарны ичинде машинала жыйылгъан жерлени кёрюп, эркин жолланы сайларгъа онглары боллукъду.

- Бизни тилегибиз бла асфальт заводла кезиуден алгъа ачылгъандыла. Жолланы

тапландыргъан предприятияла да ишлеп башлагъандыла. Ала барысы да бу проектни магъаналылыгъын ангылайдыла, сау болсунла,-дегенди Алакаев.

Къурулуш баргъан кезиуде шахарчылагъа чырмауланы азайтыу жаны бла битеу мадарла этиледиле. Ол мурат бла Калюжный эм Толстой орамла бирге байланыллыкъдыла, жолланы жанларында сатыу-алыу тохтатыллыкъды, ол санда Затишьеде.

Арсен Кудаев, сёзге къошула, жангы жолну узунлугъу 1700 метрге жетеригин (ол Мальбахов орамны бла Калюжныйни байларыкъды), ол ачылса, шахарны ара орамларында машинала азайырыкъларын эсгертгенди. Осетинская орамда автовокзалны орунуна уа сатыу-алыу комплекс ишленирикди. «Эрттенликде бла ингирликде ары 2 мингден аслам маршрут такси киреди, ала шахардан тышына чыгъарылсала, жолла эркинирек боллукъдула»,-дегенди ол.

Журналистлени соруулары на жууапла бере, Вячеслав Кунижев Мальбахов орамдан путепроводну чачхандан сора, андан чыкъгъан къурулуш материалланы башха жерде хайырланыргъа жарамазлыгъын айырып айтханды. «Ала озгъан ёмюрде чыгъарылгъандыла, шёндюгю техника регламетге келишмейдиле. Болсада экспертиза бардырып, аланы жарарыкъларын бла къаллыкъларын тохташдырлыкъбыз»,-деп къошханды ол.

Путепроводну тийресинде мекямлагъа не оноу деген соруугъа жууап бере, Арсен Алакаев алайда жашау журтла ишленириклерин билдиргенди. «Кёпюр бу жерни айнытыргъа чырмап тургъанды, аны хатасындан мекямланы тапландырыргъа онг ахырда жокъ эди. Сёз ючюн, алгъыннгы Мелкомбинатны 40 иеси барды, алай ала объектни не этерге билмегендиле. Энди уа, жангы планнга кёре, алайда жашау журтла, бизнес арала ишленирикдиле. Жууукъ беш жылны ичинде сиз бу жерни танымай къаллыкъсыз»,-деп сёз бергенди.

Тюбешиуню ахырында Арсен Алакаев шахарчыланы Нальчикде жангыртыу жумушла башланнганлары бла алгъышлагъанды. «Ол, кертиси бла да, уллу жетишимди, чырмаулагъа тёзерге тюшсе да, транспорт инфраструктура игиленирикди»,-дегенди ол.

ТИКАЛАНЫ Фатима.
Сурат авторнуду.

Коллегия

КъМР-ни Ветеринария управлениясыны коллегиясында бу ведомствону былтыргъы ишини эсеплери чыгъарылгъандыла. Жыйылыугъа республиканы Правительствосуну Председателини биринчи орунбасары - эл мюлк министр Сергей Говоров, Парламентни комитетини таматасы Мокъаланы Кемал, Управленияны таматасы Аслан Арамисов, КъМР-ни Башчысыны кенгешчиси Уяналаны Аминат, талай ведомстволаны, службаланы келечилери да къатышхандыла.

Мал докторланы къайгъысы кёрюлмесе, бир кесекден аланы табаргъа тынч боллукъ тюйюлдю

Сергей Говоров ал сёзюнде республикада эл мюлкню, ол санда малчылыкъны, айныуу не халда болгъаныны юсюнден айтханды. Къырал ветеринария службаны иши аны бла байламлы болгъанын белгилеп, аш-азыкъ жаны бла качествону, республикада эпизоотология (аурууула жайылыу) болумну контрольда тутуу да аны борчларындан биридиле,-деп эсгертгенди.

-Былтыр Къабарты-Малкъарда жангы ауруу (нодулярный дерматит) чыкъгъаны бла ветеринарлагъа баш ауруу къошулгъанды. Аны ангылап, республиканы башчылары да ведомствогъа билеклик этип башлагъандыла, - дегенди министр.

Управленияны башчысыны орунбасары **Акъболатланы Зариф** кесини докладында былтыр неллай бир контроль-надзор иш тамамланнганын айтханды. Ол билдиргенича, аллай жумушланы тышында, ведомствону специалистлери УГИБДД-ны инспекторлары бла бирге республиканы чеклеринде контроль-пропуск пунктлада дежурствола да бардырып тургъандыла. Алай бла малла ташыгъан 780 машина тинтилгенди.

Дагъыда полициячыла бла бирге малланы эмда малчылыкъны продукциясы эркинликсиз сатылгъан жерледе да рейдле ётгендиле. Ачыкъланнган 149 административ бузукълукъну юсю бла 153 минг сомгъа тазирле салыннгандыла. Алай, жарсыугъа, бюгюнлюкге аны жаланда тёртден бири жыйылгъанды.

Маллагъа угъай, адамлагъа окъуна бек къоркъуулу болгъан аурууладан (эмина, талау...) къырылгъан хаюанла асыралгъан жерле дайым контрольда турадыла. Управленияны специалистлери Россельхознадзорну келечилери бла бирге ол жерлени тийрелеринде болумну да сюзгендиле. Бу ишни кезиуюнде белгили болгъаныча, ол объектлени бешиси бегитилип тюйюлдюле. Дагъыда онбешиси уа энчи иели участкалада турадыла.

Докладчы айтханнга кёре, бу шарт аллай асыраула озгъан ёмюрню биринчи жарымында этилгенлери эмда жерле уа иеликге андан иги да кеч юлешиннгенлери бла байламлыды. Къалай-алай болса да, жер-жерли власть органлагъа ол объектлени тап халда тутарча тийишли рекомендацияла этилгендиле.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Кенгеш

Аграрчылагъа - учуз кредитле

КъМР-ни Эл мюлк министерствосунда бардырылгъан кенгешде сёз агропромышленность сферада урунннганлагъа льгота халда кредитле бериуню юсюнден баргъанды. Жыйылыугъа министрни биринчи орунбасары Тимур Вадахов, республикада элли-фермер мюклени биригиуюню (АККОР КБР) башчысы Казбек Кардангушев, банкланы, эл мюлк кооперативлени, мюклени келечилери къатышхандыла, деп билдиргендиле министерствону пресс-службасындан.

Кенгешде айтылгъаныча, жерчиликде урунннганлагъа быйыл жаз башы сабан ишлени тамамларгъа тынч амал бла кредитге 82,7 миллион сом берилликди. Аны ВТБ, Сбербанк, «ФК Открытие», «Россельхозбанк», «МИнБанк» эмда «Связь-банк» финансла учрежденияладан алыргъа боллукъду.

Быллай болушлукъну хайырындан аграрийле ишлерин бютюнда къыйматлы бардырыргъа онг табарыкъдыла. АККОР-ну башчысы айтханнга кёре, бюгюнлюкге 27 миллион сомгъа эки кредит бёлюннгенди. 36 предприниматель да аллай умут бла банклагъа барыргъа оноу этгенлерин билдиргендиле.

Бизни корр.

ЭСЕПЛЕ ЧЫГЪАРЫУ

Медицина болушлукъну качествосун игилендириуню эм башха салыргъа

Республиканы саулукъ сакълау бёлюмюнде этилген мадарланы хайырындан элледе бла районлада фельдшер-акушер пунктла бла амбулаторияла жетиширчадыла. «Аны бла бирге медицина автотранспортну иги да жангыртыргъа, къан тамырлагъа бакъгъан программаны тийишлисича толтурургъа, авариялада ачыгъанлагъа терк болушлукъ этиу программаны сингдирирге да къолдан келгенди», - дегенди КъМР-ни саулукъ сакълау министри Светлана Расторгуева бу ведомствону былтыргъы ишини эсеплерин чыгъарыу бла байламлы коллегияда.

Министр билдиргеннге кёре, былтыр къыралны бюджетинден КъМР-де саулукъ сакълау сферагъа 974 миллион сом жиберилгенди. Ахчаны кёп къалмай бары да тийишлисича хайырланылгъанды. Докладда айтылгъаныча, бакъгъан учрежденияллада ундурукъланы саны азайтыла барады. Аланы талай кесеги кюндюзгю стационарлагъа кёчюрюлендиле. Былтыр а аланы саны энтта да эки жюзге азайтылгъанды. Ол санда 85-си кюндюзгю жерлеге берилгендиле. Бу мадарланы хайырындан 95,2 миллион сом аялгъанды. Ахча Пенсия фондха, коммунал предприятиялагъа борчланы жабаргъа, дарманла эмда башха затла сатып алыргъа къоратылгъанды.

Республикада демография болумгъа министерство дайым кёз-къулакъ болгъанлай турады, дегенди министр. Алай бла, былтыр Къабарты-Малкъар ёлгенлени саны азая баргъан 28 регионну санына киргенди. Сагъынылгъан кёрюмдю, буруннгу жыл бла тенглешдиргенде, 3,4 процентге азайып, 8,5 болгъанды. Сёз ючюн, саулай къыралда орталыкъ кёрюмдю андан иги да бийикдеди - 12,9.

Статистика шартлагъа кёре, жюрек-тамыр аурууладан ёлгенлени саны – 6,5, туберкулёздан а – 24,7 процентге азайгъанды. Авариялада жашаулары юзюлгенлени саны уа 28,3 процентге тюшгенди. Къагъанакъ сабийледен а сау къалгъанла 1,5 процентге аслам болгъандыла. Бу жаны бла бизни республика къоншу регионладан эсе иги да алдады.

Бийик технологиялы медицинаны сингдириуге аслам эс бурулады. Буруннгу жыл республикалы клиника больницада бла Кардиология арада аллай амалла бла , 496 операция этилген эди. Анга битеу да 79 миллион сом къоратылгъанды. Былтыр а аланы саны юч кереге кёбейгенди (1501). «Быйылгъа квота 1550-ге жетеди, аланы барын да тамамлаугъа 254,1 миллион сом къоратыллыкъды», - дегенди Расторгуева.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Жазылыу

Энтта да онг барды

Хурметли жамауат!

Сиз бир тюрлю сылтаула бла 2017 жылны биринчи жарымына «Заманнга» жазылалмай къалгъан эсегиз, халны тюзетирге боллукъду. 28 мартха дери, почтагъа барып, бу ишни тамамласагъыз, ана тилибизде чыкъгъан газетни 1 апрельден алып башларыкъсыз.

Жазылыуну багъасы юч айгъа — 328 сом.

Бизни индексибиз - 51532

Сатыудан бир ненча продукт кетерилгенди 2 бет

Шимал Кавказ кюн сайын 2 бет

Тарыхыбызны, маданиятыбызны сакълар ючюн, билимин, кючюн, сынауун да аямагъанды 3 бет

Школда ол кесини чынтты жерин тапханды 3 бет

Къыйналгъанлагъа женгиллендириу бере 4 бет

Назраньдан - беш майдал бла 4 бет

Документле

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2014 жылда 13 февральда чыгъарылгъан 14-ПП номерли бегимине тюзетиуле кийириуню юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну

БЕГИМИ

2017 жыл 7 март Нальчик ш. №30-ПП

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу **бегим этеди**:

1.Къабарты-Малкъар Республиканы къырал граждан службасыны бла муниципал службасыны стажларына бир-бир кезиулени къошууну юсюнден вопрослагъа къарау жаны бла комиссияны Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну «Къабарты-Малкъар Республиканы къырал граждан службасыны бла муниципал службасыны стажларына бир-бир кезиулени къошууну юсюнден вопрослагъа къарау жаны бла комиссияны юсюнден» 2014 жылда 13 февральда чыгъарылгъан 14-ПП номерли бегими бла къабыл кёрюлген къауумуна былай тюзетиуле кийирирге:

1)Комиссияны къауумуна бу адамланы къошаргъа:

Емузов А.С. – Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны Администрациясыны къырал службаны эмда кадрланы вопрослары жаны бла управлениясыны таматасы

Кажаров Х.Х.- Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини Урунуу, социал политика эмда саулукъ сакълау жаны бла комитетини председатели (ыразылыгъына кёре)

Крутиков О.И.- Прохладна шахар округну жер-жерли администрациясыны ишлерини управляющиси (ыразылыгъына кёре)

Къужонланы Ж.А.-Россей Федерацияны Юстиция министерствосуну Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны таматасы (ыразылыгъына кёре);

2.Комиссияны къауумундан **З.М.Бгажнокованы** кетерирге.

3.Къабарты-Малкъар Республиканы къырал граждан службасыны бла муниципал службасыны стажларына бир-бир кезиулени къошууну юсюнден вопрослагъа къарау жаны бла комиссияны юсюнден бу бегим бла къабыл кёрюлген Болумну 3-чю бёлюмюню экинчи абзацында «бу Закон бла» дегенни орунуна «КъМР-ни Закону бла» деп жазаргъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председатели МУСУКЛАНЫ А.

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну

БУЙРУГЪУ

2017 жыл 7 март Нальчик ш. №125-рп

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну буйругъуна кийирирге деп кёргюзтюлген тюзетиулени къабыл кёрюрге.

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председатели МУСУКЛАНЫ А.

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2017 жылда 7 мартда чыгъарылгъан 125-рп номерли буйругъу бла къабыл кёрюлгенди

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну буйругъуна кийирилген тюзетиуле

1.Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2015 жылда 28 июльда чыгъарылгъан 485-рп номерли буйругъунда:

1) 4-чю пунктда «**Битоков В.М.**» деген сёзлени «**Ахохов Т.Б.**» сёзлеге алышындырыргъа;

2)Адыгланы (черкеслени) кюнюн байрамлаугъа хазырланыу эмда аны тийишлисича бардырыу жаны бла къурау комитетни бу буйрукъ бла къабыл кёрюлген къауумунда:

а) къурау комитетни къауумуна бу адамланы къошаргъа:

Ахохов Т.Б. – Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини орунбасары (къурау комитетни председатели)

Дадов М.А. – Терк муниципал районну жер-жерли администрациясыны башчысы (ыразылыгъына кёре);

б) **А.А.Текушевни** къуллугъун былай жазаргъа: «Чегем муниципал районну жер-жерли администрациясыны башчысы (ыразылыгъына кёре)»;

в) **К.Ф.Дзамиховну** къуллугъун былай жазаргъа: «Россейни Илмула академиясыны Къабарты-Малкъар илму арасы» федерал къырал бюджет илму учреждениясыны филиалыны – Гуманитар тинтиулени институтуну- директору (ыразылыгъына кёре)»;

г) къурау комитетни къауумундан **В.М.Битоковну**, **В.Х.Болотоковну** кетерирге.

2.Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2016 жылда 11 мартда чыгъарылгъан 109-рп номерли буйругъунда:

1) 4-чю пунктда «**Битоков В.М.**» деген сёзлени «**Ахохов Т.Б.**» сёзлеге алышындырыргъа;

2)Малкъар халкъны жангырыууну кюнюн байрамлаугъа хазырланыу эмда аны тийишлисича бардырыу жаны бла къурау комитетни бу буйрукъ бла къабыл кёрюлген къауумунда:

а) къурау комитетни къауумуна бу адамланы къошаргъа:

Ахохов Т.Б. – Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини орунбасары (къурау комитетни председатели)

Залийханланы К.Х-О. – Элбрус муниципал районну жер-жерли администрациясыны башчысыны къуллугъун толтургъан (ыразылыгъына кёре);

б) **А.А.Текушевни** къуллугъун былай жазаргъа: «Чегем муниципал районну жер-жерли администрациясыны башчысы (ыразылыгъына кёре)»;

в) къурау комитетни къауумундан **В.М.Битоковну**, **К.Х-М.Уянаевни** кетерирге.

3.Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2016 жылда 11 мартда чыгъарылгъан 110-рп номерли буйругъунда:

1) 4-чю пунктда «**Битоков В.М.**» деген сёзлени «**Ахохов Т.Б.**» сёзлеге алышындырыргъа;

2)Сабий эмда жаш тёлю китапны ыйыгъын белгилеуге хазырланыу эмда аны тийишлисича бардырыу жаны бла къурау комитетни бу буйрукъ бла къабыл кёрюлген къауумунда:

а) къурау комитетни къауумуна **Т.Б.Ахоховну** – Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини орунбасарын (къурау комитетни председателин) - къошаргъа:

б) къурау комитетни къауумундан **В.М.Битоковну** кетерирге.

4.Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2016 жылда 28 апрельде чыгъарылгъан 202-рп номерли буйругъунда:

1) 4-чю пунктда «**Битоков В.М.**» деген сёзлени «**Ахохов Т.Б.**» сёзлеге алышындырыргъа;

2) 1941-1945 жыллада Уллу Ата журт урушда Хорламны кюнюн байрамлаугъа хазырланыу эмда аны тийишлисича бардырыу жаны бла къурау комитетни бу буйрукъ бла къабыл кёрюлген къауумунда:

а) къурау комитетни къауумуна бу адамланы къошаргъа:

Ахохов Т.Б. – Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини орунбасары (къурау комитетни председатели)

Кунижев В.Х. –Къабарты-Малкъар Республиканы къурулуш, жашау журтла-коммунал эмда жол мюлк министри

Растогуева С.А. - Къабарты-Малкъар Республиканы саулукъ сакълау министри

Залийханланы К.Х-О. -Элбрус муниципал районну жер-жерли администрациясыны башчысыны къуллугъун толтургъан (ыразылыгъына кёре);

б)къурау комитетни къауумундан **В.М.Битоковну**, **А.М.Тутуковну**, **К.Х-М. Уянаевни**, **И.М.Шетованы** кетерирге.

5.Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2016 жылда 30 майда чыгъарылгъан 270-рп номерли буйругъунда:

1) 4-чю пунктда «**Битоков В.М.**» деген сёзлени «**Ахохов Т.Б.**» сёзлеге алышындырыргъа;

2)Къабарты-Малкъар Республикада Россейни кюнюн байрамлаугъа хазырланыу эмда аны тийишлисича бардырыу жаны бла къурау комитетни бу буйрукъ бла къабыл кёрюлген къауумунда:

а) къурау комитетни къауумуна **Т.Б.Ахоховну** – Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини орунбасарын (къурау комитетни председателин) - къошаргъа:

б) къурау комитетни къауумундан **В.М.Битоковну** кетерирге.

6.Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2016 жылда 3 июньда чыгъарылгъан 288-рп номерли буйругъунда:

1) 4-чю пунктда «**Битоков В.М.**» деген сёзлени «**Ахохов Т.Б.**» сёзлеге алышындырыргъа;

2)Художник **Мухамед Темирканович Кипов** туугъанлы 75-жыллыгъына аталгъан къууанчлагъа хазырланыу эмда аланы тийишлисича бардырыу жаны бла къурау комитетни бу буйрукъ бла къабыл кёрюлген къауумунда:

а) къурау комитетни къауумуна бу адамланы къошаргъа:

Ахохов Т.Б. – Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Председателини орунбасары (къурау комитетни председатели)

Канаметов Р.Ю. - Бахсан муниципал районну жер-жерли администрациясыны башчысыны къуллугъун толтургъан (ыразылыгъына кёре);

б) къурау комитетни къауумундан **В.М.Битоковну**, **Х.Л.Сижажевни** кетерирге.

Шимал Кавказ кюн сайын

Къарачай-малкъар кийимлени фестивалы

КъЧР-де къарачай-малкъар миллет кийимлени фестивалы биринчи кере ётгенди. Ол эки халкъ да сюргюнден туугъан жерлерине къайтханлы 60 жыл толгъанына аталгъанды.

Ары кеслерини коллекцияларын ондан артыкъ дизайнер-модельер келтиргенди. Аланы араларында уа халкъда жюрюген, сахнагъа, къууанчлагъа, тойлагъа кийилген жыйрыкъла, чепкенле, къапталла да бар эдиле. Аланы уа чалыула, бел баула, кямарла, къол башла, жаулукъла жасагъандыла. Алагъа дагъыда сыргъала, жюзюкле, тиширыула такъгъан башха айбат затла да къошулгъандыла,

Фестивальны кезиуюнде къарачайлыланы бла малкъарлыланы къолдан усталарыны чыгъармаларыны да кёрмючю къуралгъан эди. Анга келгенле эрттегили амалла бла урулгъан кийизлеге эс бурмай къоймагъандыла.

Адыг бишлакъ кёплеге танышыулуду

Россейни 100 турист брендини тизмеси басмаланнганды. Ол а жыл сайын «Рейтинг» деген Информацияலы коммуникацияланы арасы бла «Отдых в России» деген журнал BCGroup илму агентствону къатышыуу бла бардыргъан тинтиулени эсеплерине кёре жарашдырылады.

Ма ол даражалы миллет турист рейтингге адыг бишлакъ да киреди. Ол 23-чю тизгинде орналгъанды. Аны бла да къалмай, кёпле таныгъан эмда жаратхан продукт аш-азыкъ брендлени тизмесинде 25-чи жерни алады.

«Аланияда» - Футболну академиясы

«Алания» футбол клубну мурдорунда спортчуланы хазырлауну амаллары республиканы Правительствосуну ПредседателиТаймураз Тускаевни башчылыгъында бардырылгъан кенгешде сюзюлгендиле. Анга «МРСК Юга» ПАО-ну директорларыны советини председатели Сергей Архипов да къатышханды.

-Сёз футбол школну ЦСКА-ны башчылыгъы эмда «Россетьлени» къатышыулары бла къайтарыуну эмда айнытыуну юсюнден барады. Биз хар затны да тынгылы терген,ол муратха жетиуню шарт мадарларын белгилерикбиз,- дегенди Сергей Архипов. Аны юсюнден РСО – Аланияны Правительствосуну пресс-службасындан билдиргендиле.

Тактика юйретиуле, сынау дерсле

Россейни Юг жанында аскерлени хазырлыкъларын сынар муратда юйрениуле башланнгандыла, деп билдиреди Жангылыкъла РИА. Анга 6 мингнге жууукъ аскерчи эмда тюрлю-тюрлю техникадан да 1,5 минги къатышадыла.

Кеслерини хазырлыкъларын Краснодар, Ставрополь крайлада, Волгоград областьда, Къарачай-Черкес, Адыгея республикалада эмда Арменияда бла Абхазияда орналгъан аскерлеге кёргюзтюрге тюшерикди. Аскерчилеге тактика юйрениуле, сынау дерсле да къураллыкъдыла. Бёлюмлени араларында байламлыкълагъа эмда аскерлени хар не бла да жалчытыугъа энчи эс буруллукъду.

Адет-тёреге тюшюне

Ингушетияны Сунжа районуну башчылары быйыл миллет адетни школун ачаргъа таукелленнгендиле. Анда сабийлени бла жаш адамланы соцсетьледе байламлыкъларыны жорукъларына юйретирикдиле, деп билдиргенди «Интерфакс-Юг» агентствогъа район советни пресс-службасыны келечиси.

Ол айтханнга кёре, аллай школда ёсюп келген тёлюге ингушлуланы жашау турмушларыны, адет-тёрелерини,адеп-къылыкъ жорукъларыны юслеринден билгенлерин туура этерге, кеслерине да жашауда кибик, Интернетде да къалай жюрютюрге керек болгъаныны юсюнден кёбюрек билирге онг берилликди.

Бир ниетлиле жыйыллыкъдыла

Быйыл 16 мартда Хасавюртда миллет культураланы «Россия – Родина моя» фестивалы ётерикди. Ол Россейде Экологияны жылына эмда Дагъыстанда Каспийни жылына аталады, деп билдиргендиле «Дагестан» РИА-гъа республиканы Культура министерствосуну Халкъ чыгъармачылыкъны юйюню пресс-службасындан.

Быллай форум тёртюнчю кере бардырылгъанын эсге салабыз. Ол халкъ чыгъармачылыкъны, адет-тёрелени сакълаугъа эмда аланы юслеринден не къадар кёп адам билирча этиуге, бек башы уа- ёсюп келген тёлюню патриот ниетде юйретиуге эмда халкъланы араларында шуёхлукъну кючлендириуге себеплик этеди.

Аш - азыкъ справочник

Шимал Кавказны къайсы жеринде къаллай ашарыкъла болгъанларын билдирлик путеводитель къурашдырыллыкъды. Жууукъ заманда авторланы къауму регионлагъа жайыллыкъдыла. Алагъа деп республикаланы уста поварлары миллет ашарыкъла хазырларыкъдыла.

Ма аллай кезиуледе алыннган суратлагъа эмда жыйышдырылгъан видеоматериаллагъа кёре путеводитель жарашдырыллыкъды, деп билдиреди ТАСС. Ахыр кере Шимал Кавказны аш-азыкъ справочниги 1983 жылда чыгъарылгъан эди.

Басмагъа **ТЕКУЛАНЫ Хауа** хазырлагъанды.

Мал докторланы къайгъысы кёрюлмесе, бир кесекден аланы табаргъа тынч боллукъ тюйюлдю

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Сатыу-алыу рыноклада тууар, къой, тауукъ эм башха тюрлю этни, чабакъны да ветеринар-санитар экспертизасы дайым этиледи. Управленияны ветнадзор бёлюмюню башчысы **Амирхан Машуков** билдиргенича, былтыр лабораториялада битеу да бир миллиондан артыкъ тинтиу бардырылгъанды. Аланы кезиуюнде 5,4 тонна продукцияны эмда 1,5 тонна жумуртханы качествосу осал болгъаны тохташдырылгъанды; ызы бла ала сатыудан кетерилгендиле. Къутургъан ауруу бла талау бир да ачыкъланмагъандыла, бруцеллёз а 452 малгъа жукъгъанды.

КъМР-ни Ветеринария медицинаны арасы управлениягъа бойсуннган организацияладан бириди. Аны борчлары маллагъа багъыу,профилактика жумушланы тамамлау, диагностика тинтиулени бардырыу бла байламлыдыла. Организацияны ишини юсюнден аны келечиси **Батталаны Азрет-Алий** къысха айтханды. Ол билдиргенича, былтыр республикада битеу да диагностика тинтиуледен 742 минги бардырылгъанды, кёп къалмай юч миллион малгъа бла жаныуаргъа эмда 43 миллион юй къанатлыгъа вакцинация этилгенди. Аны тамамларгъа деп къырал 18,5 миллион сом бергенди.

Былтыр лаборатория оборудование, инструментле, тюрлю-тюрлю материалла сатып алыргъа 4,2 миллиондан артыкъ сом къоратылгъанды. Дезинфекция этерча «Унигрин» деген тёрт установка эмда къоркъуулу материалланы кюйдюрюп къурутурча юч печь алыннгандыла. Аны хайырындан 208 минг квадрат метр жер инфекцияладан тазаланнганды. Районлада бла элледе бёлюмлени компьютерле бла жалчытыу да тири барады.

Аны бла бирге проблемала да аз тюйюлдюле. Организацияда урунннганланы орта айлыкъ иш хакъларыны ёлчеми кёп къалмай 14 минг сом болады, ол а республикада бу жаны бла кёрюмдюден сегиз минг сомгъа азды. Баям, аны бла да байламлы болур уруннганланы орталыкъ жыл санлары 50-ден атлагъанлары да.

Дагъыда транспортну 85 проценти, лабораториялада хайырланылгъан приборланы бла оборудованияны 60-85 проценти эмда мекямланы экиден бири тозурагъанларын да белгилегенди ол.

Коллегияда районлада ветеринария участкаланы таматалары, келечилери да сёлешгендиле. Ала кётюрген проблемаланы сылтаулары асламысында бу службада урунннганлагъа ахча аз тёленнгениндеди, аны техника эмда башха онглары жокъну орунунда болгъанындады. Иш хакъ бек азды, аны ючюн жаш тёлю бери ишлерге арталлыда келирге сюймейди деп кёплери бир ненча кере айтхандыла.

Ол а къысха заманда уллу проблемала чыгъарлыкъды. Нек дегенде бир-бир элледе жаланда биришер мал доктор ишлейди. Кеслери да пенсияда болгъанла. Ала кетселе, ол жерледе маллагъа бакъгъан иш да къаллыкъды. Быллай уллу кёллюлюкню ахыры уа игиге келтирмезлиги баямды.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Медицина болушлукъну качествосун игилендириуню эм башха салыргъа

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Саусузланы ол халда багъыу бу эки учреждениядан сора, дагъыда экинчи номерли шахар клиника больницада эмда районла аралы кёп профильли больницада бардырылады. Бу иш «травматология-ортопедия», «сердечно-сосудистая хирургия», «абдоминальная хирургия», «нейрохирургия», «урология» эмда «акушерство-гинекология» бёлюмледе тамамланады. Дагъыда тыш регионлагъа 3779 саусуз жиберилгенди, ол а 359 адамгъа аслам болады.

Буруннгу жылда компьютер эмда магнит-резонанс томографлада тинтиулени, къан тамырлагъа дуплекс сканированияны эмда диагностиканы багъа тургъан башха тюрлюлерин 8466 адам ётгенди, анга 32,5 миллион сом къоратылгъан эди. Былтыр а 28,3 миллион сомгъа 9896 тинтиу тамам этилгенди. Быйыл быллай жумушлагъа 30,2 миллион сом къоратыргъа белгиленеди.

Врачланы саны аз-маз кёбейгенин да билдиргенди министр. Алай ол саулай Россейде орталыкъ кёрюмдюден эсе азды. Бегирекда анестезиолог-реаниматологла, педиатрла эмда терапевтле изленедиле.Болумну тюзетир ючюн, аны оюмуна кёре, врачланы хазырлагъан окъуу учреждениялагъа целевой приём бла асламыракъ адам алыргъа керекди. Сёз ючюн, былтыр интернатурада окъургъа – 8, клиника ординатурагъа уа – 27 жер бёлюннген эди. Ары баргъанлагъа, къырал тёлеген стипендияны юсюне, энтта да ючюшер минг сом къошулгъанды.

Ал жыллада «Земский доктор» деген къырал программа эллени врачла бла жалчытыугъа иги себеплик этип тургъанын да белгилегенди докладчы. Алай республиканы бюджети ахча къытлыкъ сынагъаны ючюн ол программа буруннгу жылдан бери бардырылмайды. Анга къатышхан 67 специалистге уа быйыл 26,8 миллион сом тёлерге керекди.

Министерствону жамауат советиби былтыр медицина болушлукъ берген 38 учреждениялы ишлерин тинтгенди, аны башламчылыгъы бла КъМКъУ бардыргъан соруулагъа уа битеу да 1900 адам къатышханды. Аладан экиден бири медицина жумушланы качестволарына ыразы болгъанларын билдиргендиле, 87 проценти уа учреждениялны интернет-сайтларына бир да кирмегенлерин белгилегендиле.

Докладчыны оюмуна кёре, ол шарт ангылатыу эмда билдириу иш осал бардырылгъанын кёргюзтеди. «Быллай сайтлада врачха приёмгъа жазылыргъа, регистратураны телефон номерлерин, специалистлени ишчи графиклерин эмда кёп тюрлю башха затланы билирге онг болгъанын информация стендледе жазаргъа, СМИ-де билдириуле этип турургъа керекди», - дегенди Светлана Расторгуева.

Соруула дагъыда быллай шартны ачыкълагъандыла: адамланы ючден бири стационарда тургъан кезиулеринде медицина препаратланы кеслери сатып алгъандыла, онбир проценти диагностика тинтиуле ючюн ахча тёлегендиле. «Бу шартланы кёп къалмай бары да тюз болгъанына министерствону контроль-ревизия бёлюмю да шагъатлыкъ этгенди», - дегенди докладчы. Ол айтханнга кёре, быйылгъы рейтингни къурагъанда, ведомствону жамауат советиби бардыргъан соруулланы эсеплери бла бирге тинтиуле кёргюзтген шартла да эсге алынырыкъдыла. Светлана Расторгуева учреждениялны тамата врачларын бу ишге себеплик этерге, медицина жумушланы качестволарын игилендириуню да дайым контрольда тутаргъа чакъыргъанды.

Министерствону быйылгъа борчларыны арасында медицина болушлукъ бериуню качествосун игилендириуню докладчы эм башха салгъанды. Аны бла бирге бийик технологиялы болушлукъну сингдириуге, реабилитация амалланы айнытыугъа, специалистлени усталыкъларын кётюрюуге эмда аурууланы профилактикасын кючлендириуге да аслам эс буруллукъду.

-Къырал бюгюнлюкде бизден пациентлени сейирлерин эм башына салгъан саулукъ сакълау системаны къурарыбызны излейди. Ол себепден саусузланы соруууларына, жарсыуларына бютюнда уллу эс бурургъа керекди. Бек биринчиден а, гитчесинден башларгъа: врачла адамла бла сакъ, сабыр, ариу тилли болурларын излерге.

Тарыгъыуланы асламысы ма аллай уакъ затла бла – медиклe аурУгъаннга неда аны жууукъахлуларына тюз, тап жууап бере билмегенлери бла байламлыдыла. Адамла уа ачыуларын Интернетде туура этедиле. Ол а кёп керексиз хапарла къозгъап, битеу ахшы ишлерибизни бла умутларыбызны жокъ этедиле, - дегенди Светлана Расторгуева.

Коллегияда талай медицина учреждениялы башчылары да сёлешгендиле, кёп тюрлю вопросла да сюзюлгендиле. Аланы юсю бла тийишли рекомендацияла этилгендиле.

МУРАТЛАНЫ У.

Тинтиуле

Сатыудан бир ненча продукт кетерилгенди

Роспотребнадзорну Къабарты- Малкъарда управлениясыны келечилери сатылгъан чабакъны эм башха тенгиз продукцияны качествосун эм къоркъуусузлугъун тинтгенлей турадыла, деп айтылады ведомствону сайтында.

- Озгъан жылда управление чабакъ эм тенгизден чыкъгъан башха продуктланы сатыу бла кюрешген 60 организацияда тинтиу ишле бардыргъанды. Аны бла байламлы сагъынылгъан ашарыкъланы микробиология, физико-химия, санитар-химия, паразитология, радиология анализин этерча юч жюз проба алыннганды. Аланы кезиуюнде адамны саулугъуна заран салырча шартла тохташдырылмагъандыла.

Тийишли мардаланы бузгъанлары ючюн административ жууапха онеки адам тартылгъанды. Сатыудан 235 килограмм продукция кетерилгенди. Бу жаны бла ишле мындан арысында да бардырыллыкъдыла.

Бизни корр.

ХАЛКЪЫБЫЗНЫ АЙТХЫЛЫКЪ УЛАНЛАРЫ

Тарыхыбызны, маданиятыбызны сакълар ючюн, билимин, кючюн, сынауун да аямагъанды

Къабарты-Малкъарда, андан тышында да, белгили этнограф эм краевед Шаханланы Тимур туугъанлы быйыл мартда 100 жыл болады. Ол Уллу эм Гитче Къабартыны бла Малкъарны Беш да Тау элини юрисконсульту, жарлы халкъны жакъчысы, Кавказ, Россей жамауатлада да белгили Басиятны бла Джанны - миллетини къолайын ёсдюрюрге, таулу жашланы бла къызланы билимли этерге жол ишлеген Малкъарукъланы Дадашны (Ислам) къызыны юйюрлеринде Владикавказ шахарда туугъанды.

Жашчыкъгъа ат атаргъа сюйгенлени саны бир да болмагъанча кёп эди. Атасы анга Тамерлан дей тургъанлай, Бакуда жашагъан нефтепромышленник шуёху Муртаз Мухтаров, Шаханланы алгъышлай, жаратылгъан балагъа Теймурлен дегиз деп тилейди. Сора Басият, шуёхуна намыс этип, аны ыразы этеди.

Жарсыугъа, Малкъар да, Къабарты да ауузуна къарагъан Шаханланы Абайны жашы Басият, Екатеринодар (бусагъатда Краснодар) шахарда канцелярияны таматасы эм «Къобан» газетни редактору болуп ишлей тургъанлай, уланына тамам эки жыл толгъан кезиуде дуниясын алышады. Ол Барамтада (Вольный Аул) къабырлада жатады.

Ол уллу бушуудан сора кёп озмай Тимурну анасыны атасы Малкъарукъланы Дадаш уллу юйюрю бла Нарсанагъа кёчеди. Анда онеки-онюч жыл жашагъандан ары, 1932 жылда, была Бакугъа келедиле. Джан бла аны жашы Тимур да ала бла бирге.

Нарсанада тургъанларында, Джан Гитче Къарачайны потребительский обществосуну правленини члени болгъанды. 1921 жылда окъуна, тёртжыллыкъ жашчыгъын анасына-атасына къоюп, Наркомнацны салон-вагонунда Москвагъа барып, андан иги кесек мануфактура келтиргенди. Аллай уллу ишни тындыргъаны ючюн биригиуню таматаларындан кёп ыразылыкъ да алгъанды. Алай андан да, башда сагъынылгъаныча, Бакугъа кёчерге тюшген эди.

Бир жанындан, баям, ётген ёмюрню 30-чу жылларында къолларында жукъ болгъанны кесине, сабийлерине да ата журтларында тынчлыкъ жокъ эди. Бирси жанындан, тамам ол кезиуде Дадашны эки къызы – Фатима бла Даута - Бакуда Азербайджан къырал университетни медицина факультетине, тамата жашы Исмайыл нефть чыгъарыу жаны бла мастерге, Солтан а, кичиси – аскер училищеде окъургъа киредиле.

Тимурну анасы Азербайджанны ишчи комитетинде урунады, тиширыуларыны къырал ишге чыгъаргъа таукеллендиреди. Ызы бла кооперация системагъа кетип, 8 март атлы тиширыу артельле къурайды. Бир къауум заманны «Умелец» биригиуню таматасы болуп да турады.

Шахан улу Бакуда Моллаланы Магометни жашлары Давлет-Гирей эм Мурат бла шуёхлукъ жюрютюп тургъанды. Дагъыда бар эдиле анда таулула – Моллаланы Магометни бла Исхакъны юйюрлери.

1934 жылда туудугъуну къолунда къарт атасы Дадаш ёледи. Ол заманда Тимур 3-чю совет школда окъуй эди. Аны ары орнатыргъа Абайланы Ханифаны къызы Гариб-Солтан Меликова болушханын ол бир заманда да унутмагъанды, башын акъ басханда да анга ыразылыгъын айтып тургъанды.

Шахан улу школну бошагъанлай Ленинградда тыш къыралла бла сатыу-алыу этген жаны бла билим берген институтха кирирге умут эте эди. Алай анасы ол шахарны мылы хауасы жашыны саулугъуна заран болур деп къоркъуп, аны ары жибермейди. 1935 жылда ала Москвагъа келедиле эм анда хаух фатарда тохтайдыла. Тимур окъургъа Адабият институтха киреди. Бир къауум заманны анасы да, ол да Абайланы Мисостну къызы Жаннет бла аны баш иеси Владимир Георгиевич Островский чакъырып, алада жашайдыла.

Артда атасыны шуёху ЦК ВКП(б)-да миллет школну секторуну башчысы, «Газават Шамиля» деген белгили китапны автору Алибек Тахо-Годи бла Мисостну киеую болушуп, окъуй тургъанлай СССР-ни халкъларыны музейине ишлерге киреди. Анда миллет адамла уруна эдиле. Аланы арасында дюгерли тарыхчыла, этнографла эм кавказовед алимле Георгий Кокиев бла Батраз Гарданов, ногъайлы тарыхчы, этнограф Эдигей Мансуров.

1936 жылда Шаханланы Тимургъа VIII Чрезвычайный съездни Кавказдан келген делегатларына Москваны кёргюзтюрге буюрадыла. Ызы бла ол «Орденли Къабарты-Малкъар» деген экспозицияны хазырларгъа болушады. Анга къараргъа келген Бетал Калмыков, Тимурну ким болгъанын билгенде, хо да ишле деп, ыразылыкъ бергенча, инбашындан къагъады. Алай ол тюбешиу игилик келтирмезин барысы да ангылагъан эдиле ол кюн.

1937 жылда Тимур, этнография материалла жыя, Нальчикге келеди. Мындан Къумукъланы Салих бла бирге Ессентуклагъа баргъанлай, совет къуллукъчу Зокаланы Тейип, адам ийип, Б. Калмыков аны тутаргъа бегим чыгъаргъанын билдиреди. Алай бла Шахан улу терк окъуна артха кетеди. Алай Москвада да жокъ эди тынчлыкъ - ол кезиуге музейни кёп ишчилери тутулуп эдиле. Шахан улу Бакугъа къайтып, анда Азербайджанны тарыхыны музейине ишлерге киреди эм юристге окъуп, бийик билим алады.

Къулийланы Къайсын, Шаханланы Тимур бызынгылыла бла.

Атасы Басият бла анасы Джан.

Уллу Ата журт уруш башланнганда, тёрт кере да Тимурну военкоматха чакъырып, кёзлери иги кёрмегени ючюн артха къайтарадыла. 1944 жылда 23 майда уа Бакуда болгъан таулуланы Къазахстаннга кёчюредиле.

Тимур бла анасы Талды-Кургъанда юч жыл турадыла. Жаш областьны адвокатларыны коллегиясында къуллукъ этеди. Юч жылдан сора органлада ишлеген кёчгюнчюлени бош этедиле. Шахан улу Алма-Атада адабият окъууун андан ары бардырады.

Ызы бла кесине татарлы деп жаздырып, Москвагъа тебирейди. Фрунзеде тохтап, юч кюнню Къайсын бла турады. Ол эки кенг билимли адам шуёхлукъларын жашау узуну бийикде жюрютгендиле. 70-80-чи жыллада Нальчикни ара орамында, солуу паркында да аланы бирге терк-терк кёрюрге боллукъ эди.

Москвада Тимур женгил промышленностьну министерствосунда юрисконсульт болуп ишге киреди. 1953 жылда Джан жашына келеди. Артха, Алма-Атагъа, ала бирге къайтадыла. Бир-эки айдан Шахан улу анасын асырайды, аны кесин а, тутуп, область управлениягъа келтиредиле. Алай заман тюрленнген эди. Соруу этгенден сора анга таулуду деп жазылгъан жангы паспорт бередиле. Андан сора Алма-Атада Тимур Культура юйню ишлерге къатышады.

1958 жылда Нальчикге къайтып, андан ары Краеведческий музейде ишлеп, тау эллеге экспедициялагъа жюрюп, Шахан улу кёп ёмюрлю тарыхыбызны ызын ызлап тургъанды. Аны юсюнден «Записки краеведа» деген китабын да чыгъаргъанды. 1965-1977 жыллада Тимур илму жаны бла музейни директоруну орунбасарыны къуллугъунда ишлегенди. Миллет музейни жангы мекямы да ол кезиуде сюелгенди. 1977 жылда уа аны тарых эм культура эсгертмелени сакълау обществону таматасыны къуллугъуна салгъандыла. Бий тукъумданды деп анга чырмау этгенле да болгъандыла. Алай иги адамгъа не заманда да жакъчыла табыладыла.

Шаханланы Тимур, жамауат ауузуна къарагъан атасы Басиятча, халкъын сюйген, аны тарыхын жер юсюнде сакълар ючюн не заманын, не кючюн, не тюрлю онгун да аямагъан, кенг билимли, жарыкъ, ахшыланы санына кирген интеллигент адам болгъанды. Къырал махтау жаны бла аны къубултмагъанды. Жашау а анга къылыкъ хунери бюгюн да кёплеге юлгю болгъан юйдегиси Шаханланы (Мызыланы) Нафисатны бетинде ариу насып берген эди.

Жарсыугъа, аланы жангыз жашлары Инал, замансыз кетип, ата-анасын мудах этгенди. Ол уллу бушуу жюрегин басхан Тимур эки жылдан кёп жашаялмагъанды. Туудугъу Арсений Нафисатны ийнагъыды.

Басиятны юсюнден: «Тюз ниетли, умутуна жетиуде таукел, ишин тынгылы этер ючюн ырысхысын къызгъанмагъан, жугъун аямагъан, халал, бир кесек женгилирек, уялчагъыракъ адам», - деп айтылады. Аны жашы Шаханланы Тимур, атасына ушап, дуниябызны жарыкъ да, бай да этгенди.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Учунуу

Жарыкъ умутлары алдадыла

Насыпха, халкъыбызда хунерли жашларыбыз, къызларыбыз аз тюйюлдюле. Бюгюн мен газет окъуучуларыбызны эстрадада жарыкъ жана башлагъан жулдузчукъ бла - Чабдарланы Алимни къызы Алёна бла - шагъырей этерге сюеме. Ол, кёп республикалы, шахар конкурслагъа, тюрлю-тюрлю концерт программалагъа къатышып, жырны сюйгенлеге кесин танытдыра барады. Ариу, субай, жарыкъ бетли, ышара - ышара сёлешир, керексиз кокаланмаз, сёзюн да сатмай бермез.

Ол гитчеликден да жырларгъа бек сюйгенди. Арбазда сабийлени тёгерегине жыйып, бир бийигирек затха сюелип, алай тынгылатыучу эди кесине. Жеттеланы Михаилни сабийлеге жазгъан чыгъармаларын а барысын да билгенди. Келгенле къарс къакъсала уа, бютюн да кёлленип, къаты къычырып жырлар эди. Школда окъугъанда да къаллай къууанчлы иш бардырылса да, аны къошмай къоймагъандыла.

-Жыргъа сюймеклигим анамдан келгенди. Аны да ариу ёню барды, -дейди Алёна. Аны ючюн болур, Текуланы Зулейха къызыны хунерлигин андан ары айнытыргъа сюйгенди, гитчелигинден окъуна кружокга бергенди. Бир жол а шахарны орамларындан биринде: «Жырларгъа юйретебиз, ыразылыгъы болгъан бу адрес бла келип жазылсын» деген билдириуню окъуйду. Ма анда къыз Марлен Бженаевни къолуна тюшеди.

-Кёп затха юйретген эди ол мени. Андан сора уа школну да бошап, музыкалы училищеге окъургъа киреме. Анда да белгили жырчыбыз Таукенланы Галинагъа тюшгеним бек уллу насып эди манга. Ол мени академиялы вокалгъа юйретеди. Кертисин айтсам, жюрегим а эстрадагъа тартханды, -деп хапарлайды ол.

Окъуп бошагъанындан сора уа ол Дуния Артий комитетни Шимал Кавказда представительствосуну башчысы Ауэс Бетуганов бла таныша. Аны проектлерине къатыша, тюрлю-тюрлю конкурслагъа да тюшеди. Сёз ючюн, былтыр Сочиде бардырылгъан «Лазурная волна» битеуроссей конкурсну лауреаты болуп къайтады.

- Арт заманлада ол мени биринчи уллу хорламымды. Гитчелигимде уа Къабарты-Малкъарда бардырылгъан «Эрттен жулдузгъа», «Бо-На-Ми»-ге да къатышып, биринчи жерлеге тийишли болуп тургъанма,-дейди Алёна.

Алгъа къыз сахнада абызырагъаны кёрюнюп тура эди, артдан-артха уа бютюн таукел бола келип, энди кесин уста жюрютеди. Къайсы жаш адамча, ол да сюймекликни юсюнден, тепсетген жырланы сайлайды, алай халкъ макъамланы да бек жаратады.

Артистге бек биринчи эм къыйын иш - кесини жырын таба билиудю. Таулу къызгъа деп Анзор Хаупа, Бийланы Аслан, Этчеланы Музафар, Аппайланы Борис, башхала да болушадыла, жырла тагъадыла. Ол кеси да аранжировкала этеди, студиялада фонограмма жаздырады.

Мындан ары планларыны юсюнден соргъанымда уа, ол ала аслам болгъанларын айтханды. «Бек башы уа - мен белгили жырчы болургъа сюеме да, ол муратыма жетгинчи, тохтарыкъ тюйюлме» , - дегенди.

Алай болмай къалмазлыгъына мен ишексизме. Нек дегенде аны жашау жоругъу – къыйынлыкълагъа хорлатмауду, башлагъан ишни ахырына жетдириудю.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

Адам эм аны иши

Школда ол кесини чынтты жерин тапханды

Насийхатчылары

Тырныауузну 6-чы номерли орта школунда ОБЖ-дан берген Малкъарукъланы Исмайылны жашын Махтини Элбрус районда тышында да кёпле таныйдыла. Ол къурагъан жаш аскерчилени отряды да жыйырма беш жылны ичинде муниципалитетде бардырылгъан аскер-спорт оюнлада бла аскер-патриот клубланы арасында ётген республикалы слётлада биринчи жерлеге тийишли болгъанлай келеди.

Малкъарукъланы Махти отрядны келечилери бла.

Махти Тырныаууз шахарны 4-чю номерли орта школунда окъугъанды. Спортну тюрлю –тюрлю кружокларына жюрюп, кесин сынагъанды. Эм бек жаратханы уа грек-рим тутушуу болгъанды. Аны сезгенинден сора жарауланы къоймагъанды. Аны хайырындан кёп тюрлю эришиулеге да къатышхан эди. Аскерге баргъанында да спорт бла къаты кюрешгенди.

Ол къуллугъун Одессада инженер бёлюмде бардыргъанды. Бош заманы чыкъгъанлай, аны спорт шахарчыкъда оздурургъа кюрешиучю эди. Бёлюмюню атындан тутушуудан, женгил атлетикадан, волейболдан да эришиулеге къатыша тургъанды. Спорт бла тири кюрешгени себепли аскер жашаугъа юйреналмай къыйналмагъанын да белгилейди.

- Жашауда тюз жолда барыргъа юйретген устазларымы да эсиме тюшюрюучюме. Аладан бирлери - Сотталаны Шарапи бла Юрий Каншаов - бусагъатда мени коллегаларымдыла. Болсада бюгюн-бюгече да ала манга юлгю болгъанлай къаладыла,- дейди Малкъарукъ улу.

Къадарны кючю

Жаш заманында Махти журналистикагъа бек бюсюрегенди. Болсада къадар анга башха жолну буюргъан болур эди, аскерден сора производствода урунургъа тюшеди. Бир талай заманны Тырныауузда комбинатда канат жолланы цехинде обходчик болуп ишлейди. Артда магъаданны ууакъ этиучю бёлюмге кёчеди. Ишден сора уа ингирде спорт бла кюрешип турады.

Бир жол спорт комбинатны (шёндю «Бахсан» спорт комплекс) таматасы Маглуланы Хусейн аны жюзюуден инструктор болуп ишлерге чакъырады. Бир кесек замандан а ол, производствону къоюп, бассейнде ишни къурау бла кюрешип тебирейди.

Тырныауузну 6-чы номерли орта школуну таматасы Моллаланы Сулейман, Махти Исмаиловични физкультурадан устаз болуп ишлерге чакъыргъанда, ол аны жашауну магъанасы боллугъун киши да билмегенди. Ол чакъ окъуу учреждение ачылып, коллектив да энди къурала тургъан кезиую эди.

- Кертисин айтханда, школда кёпге къалырма деген муратым жокъ эди. Сабийлени араларына тюшгенде уа, жашаугъа да башха кёзден къарап тебирегенме. Тюзюн айтханда, аланы ичинде жюрегинг да жарыкъланады, ачыкъ болады. Мен окъуучуларымы атларындан, тукъумларындан сора да, аланы хар бирини къылыгъын, жашауда не бла кюрешгенин да иги билеме.

Устаз болуп ишлеп башлагъанымда, биринчи кюнледе окъуна сезген эдим, окъуучуланы хар бирине да энчи къайгъыра билмесем, ишим жетишимли болмазлыгъын. Бюгюнлюкде да алагъа жууукъ болургъа, юйретирге, ангылатыргъа, юлгю кёргюзтюрге излейме. Кертиди, бирде къаты да болуучума. Ишде ансыз жарамайды, ол болушхан окъуна этиучюдю,- дейди устаз.

Жаш аскерчилени къауумун къурау

Махти Исмаилович ишине уллу кёллю болмагъаны, аны жюреги бла жаратханы жаш аскерчилени къауумун къураугъа да уллу себеплик этгенди. Биринчи заманда окъуна окъуучула анга аслам тартыннгандыла. Болсада отрядны санына хар сюйген да къошулуп къалырча онг болмагъанды. Эринчеклеге, окъуугъа уллу кёллюлеге мында къачан да ыразы тюйюлдюле. Бу ишде санлары кючлю болгъанла, билимлиле, чыдамлыла, фахмулула эм тенглерине болушургъа итиннгенле керекдиле.

Отряд энди къуралгъан кезиуледе жаш адамланы аскерчиликден арталлыда ангылаулары жокъ эди. Андан сора да, энчи кийимле, дерсни ётдюрюрча сауутла, противогазла эм башха затла да эркин табылмагъандыла. Болсада окъуучула дерсге сюйюп жюрюгендиле.

- Аякъланнганыбыздан сора къауумубузгъа «Победа» деген атны беребиз. Школну администрациясы, ДОСААФ-ны районда бёлюмю, чекни сакълаучуланы комендатурасы, ич ишлени бёлюмю, МЧС эм медицина служба да бизге къолларындан келгенлерича болушур ючюн къоймайдыла. Ала бла хар заманда байламлыкъ жюрютгенлей турабыз, бютюнда эришиулени, слётланы заманында.

«Победа» , Элбрус районда талай жылны бардырылгъан аскер – патриот оюнлада хорлап, муниципалитетни атындан республикалы эришиулеге да къатышады. 2001 жылда республикалы конкурсда отряд саугъаланы кёбюсюн къолгъа этгени бюгюнча эсимдеди, дейди Махти. Андан сора да, тырныауузчула кёп конкурслада эм кючлюлеге саналып тургъандыла.

Дерслени жаратханланы саны ёседи

Ёсе келген тёлю аскерчилик жанына сейирин тас этмегенине, бу жаны бла эришиулеге тири къатышханына Махти бек къууанады. Окъуучула тамата къауумча жаланда биринчи жерле алыргъа итинедиле. Бюгюнлюкде отрядны санына жетинчи, сегизинчи класслада окъугъанладан эм игиле киредиле.

Аны бла бирге гитчелени къауму да къуралгъанды. Ала да эришиуледе жетишимле болдура келедиле. «Ал заманда алагъа форма табылмай, бираз жунчургъа да тюшгенди. Болсада районну администрациясыны болушлугъу бла ол чурумланы кетерирге онг табылгъанды», - дейди Махти.

Окъуучула ОБЖ-дан дерсге физкультурагъача сюйюп келедиле. Билим бериу программада адамны жашауунда керек кёп зат барды. Сабийле бютюнда практика жаны бла дерслеге бюсюрейдиле. Аскерчиликге жашчыкъладан сора къызчыкъла да тартыладыла.

Школдан сора бу жолну сайлагъанла да кёпдюле. Аланы арасында Санкт-Петербургну Аскер медицина академиясын, Краснодарда, Москвада училищелени эмда башха окъуу учрежденияланы бошагъанла да бардыла.

Кубокну алыргъа таукелдиле

- Районда, республикада да болгъан эришиуледе отряд хорламагъан хазна бири къалмагъанды. Шалушкада жыл сайын бардырылгъан чекчилени жаш шуёхларыны конкурсунда уа биринчи жерни бир да алалмагъанбыз. Муратыбыз - кючюбюзню аямай, ол кубокга тийишли болургъады! Бек иги боллукъ эди республикадан тышында да аскер оюнлагъа, эришиулеге къатыша турсакъ. Анга билимибиз, кючюбюз да жетерчады, - дейди Махти.

Кёп болмай, Малкъарукъланы Махтиге алтмыш жыл толгъанды. Болсада ол алыкъынчы ишин къоюп, пенсиягъа кетерге акъыл этмейди. Школ анга къарыу берген, жашауунда уллу магъананы тутхан юйдю. Кеси айтханыча, каникулла кёпге созулсала сюймейди, окъуучуларын дайым излегенлей турады.

Анатолий ТЕМИРОВ.

ИЛМУ

Айда не зат къазып алыргъа айтадыла?

Мындан 45 жыл алгъа планетала аралы «Луна-20» станция Айдан топуракъ алып къайтханды. Алай космос къыралла Жерни спутнигине эс бургъанларын энтта да къоймагъандыла. Айдан не хайыр келлигини юсюнден МГУ-ну Астрономияны къырал институтуну Айны бла планеталаны тинтиу жаны бла бёлюмюню таматасы Владислав ШЕВЧЕНКО хапарлайды.

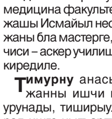

ОТЛУКЪ АЯКЪ ТЮБЮБЮЗДЕДИ

Адам улугъа бек уллу къоркъуу хауа жылы болуп баргъанындан келеди. Ёмюрню ахырына жер жюзюню 85 проценти иссиден къыйналлыкъды. Алимлени асламысы аны сылтауун адамны энергия бла байламлы ишинде кёредиле. Сырьёну бла энергияны чыгъарыуну Жерден тышына кёчюрсек, келлик тёлюлени къыямадан къутхаралльыкъбыз. Ма Ай энергияны аламат фабрикасы боллукъ эди.

Энергетиканы мурдорун бусагъатда углеводородланы къойдюрюу тутады. Аланы алышындырырча зат излерге керекди. 1980-чи жыллада совет физик Игорь Головин (бир кезиуде Курчатовну биринчи орунбасары болуп тургъанды) энергетиканы «дейтерий-гелий-3» термоядерный реакцияны мурдорунда айнытыуну дурус кёргенди. Ол шёндюгю атом установкаладан эсе кёп энергия береди. Радиациясы да жокъду!

Алай а Жер жюзюнде гелий-3 изотопдан жаланда бир ненча килограммы табыллыкъды. Айда уа топпа-толуду. Ары аны кюнден ургъан жел келтиреди да, ол анда миллиард жылла бла жыйышдырылып турады. **НАСА-ны тергеулерине кёре, Айны топурагъында ол сырьёну запаслары бир миллиард тонна бардыла**. Ала адам улуну энергия бла 5 минг жылгъа жалчытырыкъдыла.

Америкалыла дагъыда быллай тергеуле этгендиле: Айдагъы гелийден жаланда 25 тоннасы АБШ-гъа бир жылгъа жетип къаллыкъды. Аны багъасы уа 25 миллиард доллар боллукъду, Штатла уа бюгюнлюкде тёрели энергоносительлеге жыл сайын 40 миллиард доллар чакълы бирни къоратадыла. Файдасы ачыкъды. Сёз ючюн айтханда, американлыла Айда жюрюп, аны баш къатысында топуракъны жыярыкъ, сора кюнню кючю бла андан гелий-3 изотопну айырып, къалгъанын а артха атып къоярыкъ аппарат да жараштыргъандыла. Жукъартылгъан изотоп Жерге жибериллкди.

Биз да тергеуле этгенбиз. Айда Флемстид Пи кратерни тинтгенбиз. Андан гелийден 65 тонна алыргъа боллукъду, ол а энергиядан 6,5 тераватт берликди. Битеу дунияда уа шёндю бир жылгъа 17 тераватт къоратылады.

Россейде Айдан гелий алыу жаны бла проектге жанлары къанлары бла берилген адамла бардыла. Аладан бири академик Галимовду,РАН-ны Геохимия эмда аналитикалы химия институтуну илму башчысы. Ма ол учреждениядa сакъланадыла «Луна» совет станция эмда американлы «Аполлонла» жетдирген топуракъ кесекле. Бу амалгъа къажау сюелгенле уа термоядерный синтезге (гелий-3 ма анда хайырланылады) керекли реактор алыкъа къуралмагъанды деп, сылтаугъа аны саладыла. Реакция болур ючюн а температура 1 миллиард градусха жетерча этерге керекди. Илмуну уа алыкъа аллай кючю жокъду. Алай ол борч толтурулмазча тюйюлдю.

Ахыры 4-чю бетдеди.

Социал жумушла

Пенсиячыла компьютерни билирге итинедиле

РФ-ни Пенсия фондуну Нальчик шахарда управлениясында компьютерге юйретген курсла 2012 жылда ачылгъан эдиле. Аладан бюгюнлюкге 140-дан аслам адам билим алып чыкъгъанды.

Бу къырал учреждениялда пенсиячыланы юйретиуге уллу кабинетледен бирин бёлгендиле, «Ростелекомну» республикада бёлюмю уа компьютерле, башха керекли затла бла да дайым жалчытханлай турады. Андан сора да, социал жанына уллу эс бургъан бу акционер общество курсланы бошагъанланы араларында конкурс къурап, хорлагъанлагъа саугъала да этеди.

Бу кюнледе курслагъа жангы къауум келгенди – битеу да 25 адам. Аланы Нальчик шахар управлениясы таматасы Моллаланы Шарафутдинни жашы Махмут алгъышлагъанды эмда «Азбука Интернета» деген пособияланы юлешгенди. Аланы уа «Ростелекомну» филиалыны пресс-службасыны башчысы Фатимат Кодзокова келтиргенди.

-Жашаулары келген адамланы компьютерни хайырлана билирге юйретиу - Пенсия фондну бла акционер обществону араларында бирге бардырылгъан социал проектди. Биз аны бла да чекленирик тюйюлбюз, башха социал жумушла тамамлар планыбыз барды,-дегенди ол.

Тиширыуланы шахар советини председатели Лидия Дигешева Моллаланы Махмутха бла «Ростелекомну» филиалыны таматаларына ыразылыгъын билдире, ала башха башламчылыкълагъа да себеплик этгенлей турлукъларына ышаннганын билдиргенди.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

Бушуу

МАХИЙЛАНЫ Абдулланы жашы Руслан

Бу кюнледе Махийланы тукъумларына бушуу сынаргъа тюшгенди. «Нальчикни бийик вольтлу аппаратура заводу» ачыкъ акционер обществону генеральный директору Махийланы Абдулланы жашы Руслан 12 мартны ингиринде машина бла бара тургъанлай, авариягъа тюшюп, ажымлы ёлгенди.

Анга 35 жыл бола эди. Бу къуллукъгъа ол мындан эки жыл алгъа заводха кёп жылланы башчылыкъ этген атасы Абдулланы алышындырып келген эди. Руслан кимге да болушургъа, онг тапдырыргъа сюйген огъурлу, халал жаш эди.

«Нальчикни бийик вольтлу аппаратура заводу» ачыкъ акционер обществону коллективи Акъ-Суу элни битеу жамауаты бла бирге жашны атасы Абдуллагъа бла анасы Айшатха, аланы ахлуларына бла жууукъларына Руслан ажымлы ёлгени бла байламлы, уллу бушуу этип, къайгъы сёз береди.

Жаннетли болсун, биз аны бир заманда да унутурукъ тюйюлбюз.

УСТАЛА

Къыйналгъанлагъа женгиллендириу бере

Долинскде «Кёк назыла» санаторийде массажчы болуп ишлеген Къуршаланы Лейланы жангыз къарамы окъуна багъар саусузну. Ол иничке бармакълары бла ауругъан санларынгы ийлеп, сюеклеринги чыкъырдатып тебиресе, бу назик тиширыучукъгъа быллай бир къарыу къайдан чыкъгъан болур деригинг келеди.

Лейла Нальчикде педколледжде окъугъанды. Андан сора сабий садда юйретиучю, ызы бла 23-чю школда устаз болуп ишлегенди. Гитчелени юйретген, окъутхан сейир эди, алай къалай эсе да къызны жюреги ол ишге тартмагъанды.

Бир жол а массажчыгъа окъутхан жерни хапарын эшитип, ары барады. Юч айдан тийишли къагъыт алып чыкъгъанды. Юч жылдан бери уа башында сагъыннган жерде жетишимли урунады.

Адамны санында-чархында кёп бузукълукъ барды. Аладан бири жел аурууду. Ол кёбюсюнде абаданлада тюбейди. Сууукъдан да чыгъады, аз жюрюгенледе, кюнлерин кёбюсюнде олтуруп ётдюргенледе да. Андан сора да, жыл санлары келгенлени санларына туз чёгеди. Ол а къан тамырланы къысып, басымларын кётюртеди. Аурууну юсюне ауруу къошулады.

Ала терк билинип къалмайдыла, аз-аздан жыйылып турадыла, сора бир кюнде уа тутуп адамны амалсыз этип къоядыла. Аны ючюн жыл саны къыркъ жылдан атлагъан, хар алты-жети айдан специалистге келип, санларын ийлете турса, саулугъуна иги себеплик боллукъ эди, дейди Лейла бизни бла ушагъында.

Анга келгенлени асламысы абаданладыла. «Аркъаларына туз къонуп, жундурукъла кибик тугулла болуп тургъанлары да тюбейдиле, -деп ушагъын андан ары бардырады уста. –Алгъа адамны жалан этине тийип, аны тохташдырама. Бир-эки сеансха эрип кетерча этеме. Биринчи кюнледе къыйын да кёрюне болур. Андан сора аз-аздан женгиллик келе башлайды.

Дагъыда былайда бир затха эс бурайыкъ. Адамны аркъасында тузу бар эсе, ол сууукъгъа да тёзюмсюз болады. Аз аяздан окъуна ауруу къозгъалады. Санлагъа туз чёкгенни сылтауну асламысында аркъа сюекденди. Сау кюн олтуруп ишлеген адамгъа боюнуна, аркъа сюегине гимнастика эте турургъа керекди. Ол да бираз себепликди. Болсада аны жаланда тюзюнлей къол бла ийлеу кетереди».

Лейла кюннге 15-20 адамгъа массаж этеди. Аланы хар бирине 20-25 минут заман кетеди. Бирде эрттенден башлап тюшге дери тохтаусуз ишлеген кюнлери да болгъанды. Бютюнда жайда. Бюгюн адам кёпдю деп къарамай неда ишин тынгылы этмей бир да къоймагъанды. Саусузла да анга ыспас этедиле.

Къыз бакъгъан тиширыуладан бири алай айтады: «Жыйырма жылдан бери къаным кётюрюлюп, башымы ичи асыры тырыуш этгенден, шайтанлы болургъа жетип тургъанма. Бу таулу къызчыкъ сегиз кере аркъамы, боюнуму ийлегенден сора ол ауруу юсюмден кетгенди. Аллах ыразы болсун анга».

Аны ишин кёпле жаратадыла. Коллегасы массаж бла мануальный терапия жаны бла специалист, жазыу иш бла да кюрешген, назмулары «Заман» газетде, «Минги - Тау» журналда басмалана туруучу Мокъаланы Хасан Лейлагъа назму да жазгъанды. Ма аллай махтаугъа тийишлиди къолунда энчи жылыуу болгъан ариу эгечибиз.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Айда не зат къазып алыргъа айтадыла?

Ахыры. Аллы 3-чю бетдеди.

МЕТАЛЛДАН ТОЛУ БАТЫУЛА

Айны хайырлылыгъы жаланда энергия байлыкъла бла чекленип къалмайды. Платинаны, жезни бла никельни запаслары Жерде 40 жылдан сора таркъайыргъа боллукъдула. Аз тюбеген металла да андан кёпге барлыкъ тюйюлдюле. Аласыз а электроника, связь, робот системала къурашдырыр онг жокъду.

Да сора не мадар? **Жерге жууукълашхан астероидлени тутуп, аланы хайырланыргъа, деген амал айтылгъанды.** Ёлчемлери 1,5 километр болгъан кёкдеги ташладан аз тюбеген металладан 20 триллион доллар багъасы алыргъа боллукъду. 1986 DA астероидни рынок багъасы 1990 жылда 25 триллион доллар эди. Ол платина, никель, кобальт эмда темир металладан къуралады. Жыйырма жылдан сора хал тюрленнгенди: никельге сурам ёсгенди эмда аны багъасы 87,2 триллион долларгъа жетгенди.

Астероидлени тутар кереклиси болмагъаны да ачыкъланнганды. Бир кезиуде ала Айгъа кёп санда тюшюп тургъандыла. Анга аны башындагъы батыула да шагъатлыкъ этедиле. Ма аланы тёртден биринде астероидлени кесеклери къалгъандыла деп, алимле аллай оюмгъа келгендиле. Ала чачылгъан халда кратерлени башларында турадыла, аланы хайырланыр ючюн тау-магъадан амалла, энчи оборудование да керек тюйюлдюле. Айгъа учхан «грузовик» бир рейсге Жерге ол байлыкъдан жетдирсе окъуна, аны хайыры айтып -айтмазча уллу боллукъду.

Айда эни футбол майдан тенгли бир, теренлиги 10 метр болгъан карьерден не зат чыгъарыргъа боллукъду? Биринчиден, кремний, бир 40 минг тонна чакълы бир. Ол Айда баш элементге саналады. Андан алайда окъуна кюн батареяла къурашдырыргъа эмда ала берген энергияны андан ары ишледе хайырланыргъа боллукъду.

Акъкъалайдан (15-30 минг тонна) бла титандан (9 минг тонна) темир конструкцияла жарашдырыргъа онг барды. Кислороддан бла водороддан а –ракеталагъа отлукъ. Бара-баргъан заманда Айда базала къуралсала, сёз ючюн, Марсха бла башха планеталагъа космос аппаратланы Жерден угъай, ма андан учурургъа къолдан келликди.

Бусагъатда ол жомакъча кёрюне болур, алай, тийишли ахча къоранчла этилселе, эки-юч тёлюден сора файда тюшюп башларыкъды. **Техника жаны бла Айны хайырланыргъа биз хазырбыз.** Сёз ючюн, Лавочкин атлы НПО-ну конструкторлары сырьё чыгъарырча аппаратны жарашдырыргъа къолларындан келлигин айтхандыла. Алада Айда роботладан къуралгъан базаны проекти да барды.

«Роскосмосну» планларына «Луна-Глоб» бла «Луна-Ресурс» деген жангы аппаратланы Айгъа жолоучулукълары киредиле. Биринчиси Айны бир жанын тинтирикди, экинчиси уа спутникге аны орбитасындан къарарыкъды эмда анда байлыкъланы излерикди, къонарча жерлени да хазырларыкъды.

2021 жылда уа «Федерация» космос кемени биринчи кере учурургъа белгиленеди. Ол эскирген «Союзланы» алышындырлыкъды. Бу кемеге артда Айгъа экипаж бла бирге учаргъа тюшерикди.

Дмитрий ПИСАРЕНКО
хазырлагъанды.
«Аргументы и факты»
газет.

ФУТБОЛ

«Он бек кючлю команданы санына кирирге кюрешиўрикбиз»

Футболдан миллет лиганы Кубогу бошалып къыралны чемпионаты башланырдан алгъа «Спартак-Нальчик» къауумну баш тренери Биджиланы Хасанби пресс-конференция бардыргъанды. Ол соруулагъа толу жууапла бергенди. Мында сагъынылгъан темаланы юслеринден билдирейик.

ФНЛ-ни КУБОГУНУ ХЫЙСАПЛАРЫ

Хар матчха энчи хазырланыргъа тюшеди. Аны бла байламлы салыннган борчла, ойнаучуланы тактикалары да тюрленеди. Кипрде биринчи тюбешиуюбюзде окъуна проблемала болгъандыла. Майдан мылы, балчыкъ эди. Ары дери уа команда эки сборну да жалгъан кырдыкда ётдюргенди. Аны ючюн команда болумгъа тюзелалмай, къыйналып ойнагъанды.

«Шинник» бла тюбешиуюбюзде юч голну жибергенибиз жарсытханды. Болсада бир-бир кезиуледе арбитрле бла даулашыргъа да боллукъ эди. Биринчи таймдан сора 3:1 эсеп бла хорлай тургъанлай, аны 3:3 этерге къойгъаныбыз кесибизни терслигибизди. Болсада мен мында башха сылтауну да кёреме: ойнаучуланы алышындырыуну регламентини хатасындан оюн, биз акъыл этгенден, башха тюрлю бардырылгъанды.

Саулай айтханда, матч тийишли халда ётдюрюлгенди. Бир ненча жерде биз ыразы болмагъан шартла, проблемала да чыкъгъандыла, алай турнирге къаташханыбыз ахшыды, спортчула кёллери бла ойнагъандыла. Футболчулагъа аны уллу магъанасы барды. Тюбешиуюден- тюбешиуге команданы сынамы ёсе баргъаны къууандырады.

ЖАНГЫ ОЙНАУЧУЛА

Бизге жангы ойнаучуладан жаланда экеулен къошулгъандыла. Бир ненча оюннга «Тосно» клубдан Ника Чхапелияны чакъыргъанбыз. Ол алгъада да бизни ючюн ойнай тургъанды. Экинчиси уа Максим Бойчукду. Ол бусагъатха дери Nike – академияда ойнагъанды. Ол бизни бла биринчи сборлада Нальчикде жарау этгенинде, анга бек бюсюреген эдик. Келир заманда жаш жетишимле болдурлукъгъа ушайды. Аны ючюн а аямай ишлерге керекди.

Травмалары сау болгъан ойнаучуланы къайтханлары бла команданы да кючю ёсер деп ышанабыз. Мен мурат этгенден, мартны ахырына спортчула бары да жыйышырыкъдыла.

КЪОРАНЧЛА

Командадан жаланда Азамат Балкаров кетгенди. Болсада жууукъ заманда бизге Шариф Мухаммаддан да айырылыргъа тюшерикди. Ол Афганистанны жыйымдыкъ командасыны ойнаучусу болгъаны себепли 2019 жылда жерлешлери бла бирге Азияны Кубогуну турнирине къатышыргъа керекди. ФИФА-ны жорукъларына кёре, аны жибермей амал жокъду. Ол къаллай бир заман аллыгъы уа алыкъа белгили тюйюлдю.

САУЛУКЪЛАРЫ ИГИГЕ АЙЛАННГАНЛА ДА КЪАЙТАДЫЛА

Былтыр жылны ахырында бизни къауумдан бир ненчасы аберилерин ачытхан эдиле. Болсада бусагъатда хал иги жанына тюрленнгенди. Алай аланы барысы да жюз процентге хазыр болмагъанлары жарсытады.

Бюгюнлюкде Тебердиланы Тимур бла Ислам Тлупов жаралагъа къатышып тебирегендиле. Амир Бажевни да саулугъу игилене барады. Ол жууукъ заманда командагъа къошулур деп ышанабыз. Озгъан чемпионатда ойнаялмагъан Азамат Гурфов да жарауланы асламысына тири къатышып тургъаны къууандырады. Магомед Гугуев а энди къайтыша башлагъанды.

ЧЕМПИОНАТНЫ АХЫРЫНА ТАМАМЛАНЫРГЪА КЕРЕК БОРЧЛА

Баш борчладан бири - ФНЛ-ни санында къалыргъады. Аны ючюн матчны къоркъуулу кесегинден къутулургъа тийишлиди. Турнир таблицада бусагъатда орналгъан жерибизге ыразы тюйюлбюз. Оюнланы биринчи кесегинде уллу жетишимле болдуралмагъан эсек да, команда биринчи жерлеге итинирге керекди. Жашла иги ойнаргъа, хорларгъа таукелдиле. Турнирни бек иги он командасыны санына кирирге кюреширикбиз.

«Тюмень» бла оюн 22 мартда ётерикди. Аны башха шахарда бардырыргъа умут этмейдиле. «Зенит-2» бла матч а 19 мартдан 18 мартха кёчюрюлгенди. Ол алай «Зенитни» РФПЛ-ни чеклеринде ойнагъан матчы ючюн этилгенди.

БИРИНЧИ КЪАРШЧЫ

Москвадан «Динамо» бла тюбешиуге тири хазырланабыз. Аланы тактикалары бла шагъырейленнгенбиз. Ол бирлешип ойнагъан, кючлю къауумду. Къысхасын айтханда, бизге тынч боллукъ тюйюлдю. Бусагъатда ала, баям, Премьер лигагъагъа чыгъаргъа таукелдиле. Болсада матчха уллу кёллю болмазлыкълары уа хакъды. Бютюнда озгъан матчда алагъа жерлеринден таяргъа тюшгенлерин эсге алсакъ, ала хорламгъа итинирикдиле.

Виктор ШЕКЕМОВ.

Ауур атлетика

Назраньдан - беш майдал бла

Ингушетияны Назрань шахарыны «Динамо» деген энчиленнген залында 21 жыллары толмагъан жашланы арасында ауур атлетикадан Шимал - Кавказ федерал округну биринчилиги бардырылгъанды. Анга Россейни алты регионундан, ол санда Къабарты-Малкъардан да, жюз спортчу къатышханды.

Бизден баргъанла, беш саугъаны алып, жетишимли болгъандыла. Альберт Кипов (56 кг) эки упражненияда бирге 195 кг ауурлукъну кётюрюп (сермеп -92, тюртюп -103 кг) хорлагъанды.

94 кг ауурлукъда уа алтын майдал Магомед Сейтиевге жетгенди. Ол а 355 килограммны (165 - 190) кётюргенди. Андан сора да, жетишимин Анна Усова белгилегенди. Ол (54 кг дери) саулай да 140 килограмм ауурлукъну кётюргенди (65-75).

Ислам Хурзоков (77 кг дери) бла Елизавета Александрова (69 кг дери) уа кюмюш майдалла алгъандыла. Битеулю эсепде КъМР-ни командасы ючюнчю болгъанды. Биринчиликде хорлагъанланы бла призёрланы тренерле Муаед Шаов, Михаил Шикемов эм Аскерби Хамурзов хазырлагъандыла.

Анатолий ТАЛАЕВ.

Суратда: Альберт Кипов тренери Муаед Шаов бла.

Билдириу

Малкъар къырал драма театр кастингге чакъырады

Къулийланы Къайсын атлы Малкъар къырал драма театр КъМР-ни Культура министерствосуну себеплиги бла **17 мартда Къырал концерт залда** фахмулу жаш адамланы кастингин бардырады. Хунерлери болгъан жашланы бла къызланы 2017 жылда целевой халда окъууларын бардырыргъа Б. Щукин атлы театр институтну малкъар студиясына жиберликдиле.

Сайлау къараула **14.00 сагъатда** башланырыкъдыла.

Сорлукълары болгъанла бу телефон номерлеге сёлешсинле: **8-963-281-21-45; 8-928-694-48-18.**

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор АТТАЛАНЫ Ж.Ж.

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редакторну орунбасары)
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редакторну орунбасары)
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь)
МОКЪАЛАНЫ Зухура (культура бёлюмню таматасы)
ТИКАЛАНЫ Фатима (жамауат-политика жашау бёлюмню таматасы)

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - **42-63-01**.
Баш редакторну орунбасарлары - **42-38-21**, **40-04-82**.
Жууаплы секретарь - **42-66-85**.
Секретариат - **40-93-62.** Корректорла - **42-63-52.**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика жашау - **42-24-02, 42-67-68.**
Культура - **42-75-82, 42-66-76.**
Социальный-экономика - **42-66-73, 40-59-18.**
Жангылыкъла эм спорт - **40-39-93, 42-66-71.**
Окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм реклама - **42-37-94.**
Энчи корреспондент - **42-68-72.**
Тилманчла - **40-28-97.** Бухгалтерия - **42-30-87.**
Операторла - **40-28-49, 42-39-65.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан **400** газет тизгинден (машинка бла жазылгъан **5-6** бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекциясында **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.
Регистрация номер —**ПИ № ТУ07-00118.** **Индекс - 51532**

Газетни басмагъа КъМР-ни Басма эмда асламлы коммуникацияла жаны бла къырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, **33**

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды. Телефонла: **76-01-28, 76-01-10**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды. Телефон: **42-69-34**

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Жангуразланы Нажабат- дежурный редактор;
Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары;
Зезаланы Лида - (1, 2-чи бетле),
Геляланы Валентина - (3,4-чю бетле) - корректорла.

Тиражы **2100** экз. Заказ № **304**
Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

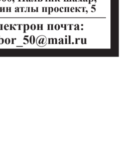

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электрон почта: elbor_50@mail.ru